

סגן אלוף כהן, אליהו (אלי)

בנם של סופיה ושאל. נולד ביום ט' בכסלו תרפ"ה (6.12.1924) באלכסנדריה שבמצרים. אח לשבעה.

הוריו של אלי היגרו לאלכסנדריה מהעיר חאלב שבסוריה ודאגו לשמור בביתם על צביון יהודי דתי-מסורתי. שפות הדיבור בבית היו ערבית וצרפתית. כילד גילה אלי סקרנות ואהב לצייר, לצלם ולשוט בסירה בים התיכון. הוא למד והתחנך בבית הספר של הקהילה היהודית, שם הצטיין בהישגיו והפגין כישורים גבוהים במיוחד בתחומי המתמטיקה וההנדסה. הוא גם ניחן בזיכרון מצוין.

עם סיום לימודיו בתיכון החל ללמוד הנדסת אלקטרוניקה באוניברסיטת "פארוק". כמו כן למד בבית הספר הצרפתי לחשבונאות. בנעוריו נמנה עם חברי תנועת הנוער "מכבי" ובבגרותו השתלב בתנועה הציונית "בני ברית". כיהודי בעל מודעות ציונית, התמלא אלי גאווה נוכח תקומתה של מדינת ישראל.

הקשר הראשוני שלו עם קהילת המודיעין הישראלית נוצר בשנת 1952, בהיותו בן עשרים ושמונה. באותה תקופה הפעיל מערך המודיעין של צה"ל תאים חשאיים במצרים. בשל ידידותו עם הפעילים באחד התאים, הם ביקשו שישכור עבורם חדר בעיר. מעבר לכך לא הייתה לו כל מעורבות בפעילותם. לאחר חשיפת החוליה, בפרשה שנודעה לימים כ"עסק הביש", נעצר אלי לחקירה בידי המשטרה המצרית ושחרר מיד מחוסר ראיות. עם זאת, שמו ותמונתו הוכנסו לרשימת החשודים. ידידיו, שעבורם שכר את החדר, ד"ר משה מרזוק וסמי (שמואל) עזר, נשפטו והוצאו להורג בתלייה. בליבו של אלי גמלה ההחלטה להתגייס למודיעין הישראלי על מנת להמשיך בדרכם ולנקום את מותם. אלי יצר קשר עם אנשי מודיעין ישראלים. הוא נשלח בחשאי לארץ על מנת לעבור קורס מקצועי, ואלה היו צעדי הראשונים בתחום.

בעקבות מבצע "קדש" בשנת 1956, נערכו מעצרים המוניים של יהודים ברחבי מצרים. אלי נעצר וחשש שהתגלה סוד ביקורו בארץ והקורס שעבר בישראל, אך כשהגיע לתחנת המשטרה התברר ששלטונות מצרים עצרו אלפי יהודים ללא חקירה, והוא מצא את עצמו עם קבוצה גדולה של יהודים במחנה מעצר. מאות גורשו לאיטליה כשברשותם תעודות מעבר וסכום כסף סמלי, ואלי בתוכם. כל רכושו וכספו נותרו מאחור. שנה לאחר מכן, בגיל שלושים ושלוש, עלה אלי עם בני משפחתו לישראל.

רבים מיוצאי הקהילה היהודית באלכסנדריה השתקעו בבת ים בגלל הקרבה לים, ובהתאם ליכולותיהם הכלכליות. כך גם משפחת כהן. שנתיים לאחר עלייתו לארץ נשא אלי לאישה את בחירת ליבו, נדיה, עולה מעיראק. נדיה סיפרה: "בשנת 1958 הכירו בינינו והתאהבתי בו ממבט ראשון. ראיתי גבר אמין שאפשר לסמוך עליו, ואהבתי את תנועות הגוף שלו. הייתי צעירה ממנו באחת-עשרה שנים... בהתחלה פחדתי להיכנס לקשר רציני, פחדתי מהעול, מהבלתי נודע, אבל אלי השרה עליי ביטחון. לא עבר זמן רב עד שראיתי בו שותף לחיים". השניים קנו דירה בבת ים וחיו בצניעות: "על המעט שהיה לנו שמחנו. זו אמנם הייתה תקופת צנע, אך היא לוותה בהמון ציונות, הסבירה נדיה. "לא היה לנו רכוש, אבל הרגשנו שכולנו שווים".

העבודה הראשונה שבה הועסק אלי עם העלייה לארץ הייתה במסגרת אחת מיחידות המודיעין של צה"ל, כמתרגם של חומרים מערבית לעברית. לאחר שבקשתו להשתלב בפעילות בעלת אופי מבצעי יותר נדחתה, הוא בחר לנסות את מזלו בשוק האזרחי. העבודה אליה התקבל, ב"משביר המרכזי", העניקה לו ביטחון כלכלי, אבל הוא חש שיעוד אחר מצפה לו. לכן, בשנת 1960 עזב משרה זו. לנדיה אמר שפוטר אך בקרוב ימצא עבודה אחרת, ובחלוף מספר שבועות נקלט באמ"ן (אגף המודיעין) ביחידה שנקראת היום "המוסד". לנדיה סיפר שהתקבל לעבודה במפעל סודי שקשור לממשלה. הוא נראה מאושר.

תקופת ההכשרה כללה תרגילי חידוד זיכרון, עיקוב והתחמקות, צילום, כולל מיקרופילמים, הסתגלות לשטח ולאוכלוסייה ערבית, לימוד התפילה, הקוראן ומנהגי האסלאם, ביקור במסגדים ואימוץ הניב הסורי. אלי נשלח לעסוק במשימות חשאיות. הוא נבחר לשמש מרגל בסוריה ולצורך כך נבנה לו סיפור כיוסי: הוענק לו השם כאמל אמין ט'אבת וזהות בדויה של איש עסקים שהתגורר בארגנטינה והחליט לשוב למולדתו. אלי הודיע לנדיה שבמסגרת עבודתו עליו להביא חלקי חילוף לכלי נשק ישראליים. הנסיעה ה"קצרה" שלו לבואנוס איירס נמשכה שמונה חודשים. במהלכם הם התכתבו ונדיה תיארה לו איך סופי בתם הבכורה זוחלת, שצמחו לה שיניים ושהיא כבר אומרת "אימא" ו"אבא". לאיש ממכריו לא היה מושג כי הוא עוסק בריגול בשליחות המדינה. אלי נטמע בקהילה הסורית-לבנונית בארגנטינה. הוא הכיר את מנהיגיה והצטייד במכתבי המלצה, שעתידיים היו לסייע לו לחדור למוקדי השלטון בדמשק. "מהנסיעה הזו אלי הגיע גבר אחר לגמרי", אמרה נדיה, "עם שפם, עלה במשקל. הוא חזר עם ביטחון עצמי מאוד גבוה ואני שמחתי. ראיתי שהוא אוהב את מה שהוא עושה, שהוא ממצה את היכולות שלו. זה היה נראה כאילו לשם הוא רצה להגיע כל חייו".

באוגוסט 1961 עזב אלי את ארגנטינה. בזמן חופשתו בישראל נפטר אביו, ומיד לאחר השבעה הוא נאלץ להיפרד ממשפחתו. מכריו היו סבורים שהוא איש עסקים שנוסע לגיחות עסקיות בחו"ל. בינואר 1962 הפליג מאיטליה לביירות בדרכו לדמשק. על סיפון האונייה התחבר אלי למהגר אחר ששב אף הוא למולדת ובאמצעותו התחיל לטוות קשרים בקרב האליטה הסורית. במברקו הראשון מדמשק דיווח אלי על ברית הנרקמת בין סוריה לעיראק. בהמשך העביר ידיעות בדבר עסקאות נשק ותגבור כוחות בצבא הסורי. במרס 1962, לאחר ביקור בארץ, הוא שב לדמשק והמשיך במשימת החדירה לצמרת הפוליטית הסורית. באותם חודשים התחוללה הפיכה צבאית בסוריה ומפלגת הבעת' עלתה לשלטון. רבים מאנשי המפתח במפלגה היו מכרים וידידים של כאמל ת'אבת, הלוא הוא אלי כהן, ומכאן החלה נסיקתו אל תוך לוע הארי והתקרבותו למעגל מקבלי ההחלטות בסוריה.

במהלך שנות שירותו העביר אלי לידי מפעליו בארץ מעל מאה מברקים, שהכילו מידע חשוב ביותר לביטחון ישראל. המידע כלל חומר מדיני וצבאי רגיש, דיווחים על מוקדי הכוח, מינויים ויחסים פנים מפלגתיים, תוכניות, עסקאות, אופן שיתוף הפעולה עם המשטר הסובייטי, פריסת הצבא, ביצוריו וסדרי הכוחות בכלל וברמת הגולן בפרט. אלי יצר מפות עם תרשימים מדויקים של מצבורי הדלק של הצבא הסורי ודיווח על תנועות המטוסים.

בינתיים נולדה בתו השנייה עירית ובאוקטובר 1964 שב אלי כהן לארץ לקראת לידת בנו השלישי, שי. באותה תקופה החלו הסורים לקדם את התוכניות להטיית מי הירדן על מנת לפגוע באספקת המים הסדירה לישראל ולגרום למשבר גדול. בשובו לדמשק, באחד הנשפים של האליטה הסורית החדשה, הוא דובב את הקבלן שהיה אמון על בניית מתקן ההטיה. בזכות הפרטים שדלה ממנו והעביר לארץ, הצליח צה"ל לתקוף את המתקן ביעילות באמצעות טנקים ומטוסים ולהשמיד את כל הציוד הסורי שהיה מיועד להטיית מקורות הירדן, עד כי לא ניתן היה לשקמו. הסורים ניסו ליזום חבלות במפעל המוביל הארצי הישראלי באמצעות חוליות חבלה פלשתינאיות, אולם צה"ל הצליח לסכל גם מזימה זו הודות למידע שסיפק אלי.

כפעיל במפלגה, מנאמני הנשיא אמין אל-חאפט', שיתפו אותו קציני צבא בכירים במידע רגיש וחיוני והזמינו אותו לסיוורים בבסיסים, במטרה לקדם את הקריירה שלהם. לפעמים סמכו עליו כל כך עד שמסרו לו פרטים על טעויות צבאיות מביכות שאפילו נשיא סוריה בעצמו לא שמע עליהן.

למידע שהעביר אלי על הטנקים, המטוסים והתותחים החדשים שרכשו הסורים ועל פריסת הצבא בגולן, הייתה השפעה מכרעת על ניצחון ישראל בזירה הצפונית במלחמת ששת הימים, שנתיים לאחר מותו. עצתו לסורים לנטוע עצי איקליפטוס למטרות הסוואה סביב ביצוריהם ברמה, סייעה לכוחותינו לאתרם במדויק. לוי אשכול, ראש ממשלת ישראל דאז, אמר כי מעשיו של אלי כהן חסכו את חייהם של חטיבות רבות של חיילים, והמידע שסיפק הביא לניצחון הגדול במלחמה.

במהלך אותן שנים גידלה נדיה לבדה את שלושת ילדיהם. "מסעותיו העסקיים" לחו"ל הלכו והתרבו ונמשכו תקופות ארוכות יותר ויותר. ביקורי המולדת של אלי בארץ היו מבחינתם של נדיה והילדים רגעים קצרים של חסד, שהסתיימו בעצב גדול ובגעגועים צורבים. נדיה סיפרה: "הוא נהג לשבת בבית ימים ולילות ולפענח מפות. הוא התאמץ לראות במפות מבנים זעירים ומהם לדלות מסגדים, בניינים, מגרשי כדורגל ומגרשי כדורסל. כששאלתי אותו מה הוא עושה, הוא ענה לי: 'את יודעת שאני בן אדם סקרן'. הוא באמת היה כזה. ואני האמנתי ועדיין לא הבנתי".

בראשית ספטמבר 1964 חויל אלי רשמית והוענקה לו דרגת רב-סרן.

זו הייתה אחת התקופות המתוחות ביותר בתולדות הסכסוך הסורי-ישראלי והערבי-ישראלי. לאור הפגיעה המדויקת של צה"ל במתקנים עוד לפני תחילת העבודות להטיית מי הירדן, החלו לחשוך בסוריה כי פועלת בקרבם חפרפרת.

בינואר 1965 הגיע לסוריה מברית המועצות ציוד מעקב מתקדם לגילוי שידורי רדיו. לצורך פעולת ההתקנה ואיפוס התדרים, הוחלט על דממת אלחוט כלל ארצית ב-7 בינואר. מבין פרטי המידע הרבים שלהם נחשף כהן, נעדר פרט חשוב זה. כתוצאה מכך הצליחו אמצעי האיתור של מומחי התקשורת הסובייטים שפעלו בסוריה להתביית על אות השידור שבקע מהמסדר שבדירתו.

ב-24 בינואר 1965 הודיעה סוריה באופן רשמי על חשיפת המרגל אלי כהן. לאחר שעבר מסכת עינויים קשים וחקירות שנמשכו כחודש, החל משפטו ב-22 בפברואר. המשפט התנהל מול בית דין צבאי ובדלתיים סגורות. השופט האשים אותו בבגידה, שכן כל הצמרת הסורית ראתה בו ערבי. אלי כהן מצידו השיב: "אני לא בוגד, אני שליח". "מה המדינה שלך, ישראל? הרי אתה מצרי. המדינה שלך היא מצרים", הטיח בו השופט. חמישה חודשים לאחר שנתפס בידי כוחות הביטחון הסורים, נתלה אלי כהן לעיני כול בכיכר מרג'ה בלב דמשק.

לפני הוצאתו להורג הותר לו להיפגש עם הרב נסים אנדיבו-כהן, הרב הראשי של קהילת יהודי דמשק, שחזק את רוחו והתפלל איתו את התפילות המקובלות במעמד זה. הרב העיד כי פגש אדם שבור, ועם זאת נחוש, שביקש להודיע לבני משפחתו שמילא את חובתו עד תומה ונשאר נאמן לעמו ולארצו. לאחר שאמר "קדיש" לעילוי נשמת אביו, משאלתו האחרונה הייתה לכתוב מכתב פרידה לאשתו ולילדיו: "נדיה יקירתי, משפחתי היקרה! אני כותב אליכם מילים אחרונות אלו בתקווה שתישארו תמיד מאוחדים. אני מבקש מאשתי שתסלח לי, שתדאג לעצמה ושתעניק השכלה טובה לילדינו... יום יבוא וילדיי יהיו גאים בי. ולך נדיה יקירתי, את רשאת להינשא לגבר אחר למען יהיה אב לילדינו. בנושא זה את חופשייה לגמרי. אני מבקש ממך לא להתאבל על מה שקרה, אלא להסתכל על העתיד. אני שולח לכם נשיקות אחרונות. התפללו לעילוי נשמתו".

רב-סרן אלי כהן נפל בפעילות מבצעית והועלה לגרדום בדמשק ביום ט"ז באייר תשכ"ה (18.5.1965). בן ארבעים ואחת היה בנפלו. הותר אחריו רעיה – נדיה, שלושה ילדים – סופי, עירית ושי; אם – סופיה, ושבעה אחים ואחיות – אודט, מוריס, עזרא, שרה, ציון אפרים ואברהם. לאחר מותו הועלה לדרגת סגן-אלוף. בחלקת הנעדרים בבית העלמין הצבאי שעל הר הרצל בירושלים הוצבה לזכרו מצבה. עד היום מסרבים הסורים לדון בהשבת עצמותיו.

גיסו של אלי כהן, הסופר סמי מיכאל, אחיה של נדיה, אמר כי אלי כהן הוא גדול הסוכנים הישראלים הידועים, ומעלליו הזינו ועודם מזינים את דמיונם של אנשים רבים. "הוא היה גיבור שמסר את נפשו בשירות מדינתו, והעם חב לזכרו חוב גדול על תרומתו לביטחון".

ראש הממשלה יצחק רבין אמר בעצרת לזכר אלי כהן: "... גם אחרי שלושים שנה חיה אגדת אלי כהן בתוכנו... לוחם המודיעין בארץ יעד, שונה מכל לוחם אחר. הוא בודד, הוא לבד, הוא גם החייל

והוא גם המפקד. הוא היועץ של עצמו, והוא גם המוציא לפועל... רחוק מן הבית, הוא רחוק מבני משפחתו שאהב. תמיד אלמוני, תמיד בזהות שאולה. ואסור לו לטעות... אלי כהן היה בודד בדמשק. הוא עבד לבד, אכל לבד וישן לבד. ישב בחשכת הלילה אל מכשיר הקשר וכרה אוזניו. הסתכל על סביבותיו במשך היום, ופקח עיניו... אין שיעור לתודה שמדינת ישראל חבה להם. אלי כהן היה מהטובים שבחבורה, מאלה שהדיעות אשר העבירו לישראל אפשרו לנו לדעת, ואפשרו לנו גם לפעול..."

לאחר מותו הפך אלי כהן לסמל ולמופת של הקרבה ונתינה למען עמו, ארצו ומולדתו. סיפור חייו ההרואי הוא חלק מתוכנית הלימודים ותלמידים וסטודנטים רבים בוחרים לכתוב עבודות על אלי כהן, האיש שלנו בדמשק. שמו הונצח במספר רב של מוסדות ואתרים ברחבי הארץ: רחובות, מבנים, בתי כנסת, ספריות, מרכזי למידה, גנים ציבוריים וחורשות. היישוב אליעד ברמת הגולן נקרא על שמו.

אינספור כתבות עיתונאיות, שלושה ספרים, סרט קולנוע ותוכניות טלוויזיה גוללו את פרשת חייו, פעילותו המיוחדת ומותו. בשנת 1987 אף הופק סרט תיעודי אודותיו בידי במאי מצרי. הסרט, שנקרא "המרגל הבלתי אפשרי", שודר ברשת "אל ערבייה" בכל רחבי המזרח התיכון.

אתר האינטרנט www.elicohen.org.il מרכז מידע נרחב אודותיו, על מורשתו ועל אהבתו של אלי כהן לישראל.

(דף זה הוא חלק ממפעל ההנצחה הממלכתי 'יזכור', שנערך ע'י משרד הביטחון)

נזכר את בולם

כל הזכויות שמורות © 2009. מדינת ישראל, משרד הביטחון.

Copyright © 2009. The State of Israel, Ministry of Defense. All rights Reserved.